

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32782/39221469>

Верещагіна К. А.,

*адвокат, аспірантка Інституту економіко-правових досліджень
імені В. К. Мамутова Національної академії наук України
<https://orcid.org/0009-0004-9814-9280>*

*Банкруцтва суб'єктів господарювання, майно (активи) яких розташовані
на тимчасово окупованих територіях України*

БАНКРУТСТВА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, МАЙНО (АКТИВИ) ЯКИХ РОЗТАШОВАНІ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

BANKRUPTCY OF BUSINESS ENTITIES WHOSE PROPERTY (ASSETS) ARE LOCATED IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE

Стаття є дослідженням банкруцтва суб'єктів господарювання, майно (активи) яких розташовані на тимчасово окупованих територіях України. Визначено, що банкруцтво суб'єктів господарювання – це багатогранний процес, який виникає внаслідок неплатоспроможності суб'єкта господарювання і передбачає припинення його діяльності та розподіл майна між кредиторами. Банкруцтво має значний вплив на економіку, правову систему та соціальну сферу, і вимагає належного регулювання і застосування спеціалізованих процедур. Процес банкруцтва має свої особливості, включаючи врахування різних видів кредиторів, порядку задоволення їх вимог, правил проведення переговорів та укладання угод, а також виконання судових рішень.

З'ясовано, що в контексті нинішнього економічного середовища, що включає воєнний стан та активні бойові дії, банкруцтво на цих територіях представляє значиму проблему з економічного, правового та соціального поглядів.

Зокрема у статті деталізовано розглядаються труднощі, які пов'язані з проведенням банкрутських процедур на тимчасово окупованих територіях, зокрема проблеми, пов'язані з оцінкою та реалізацією активів, а також забезпеченням прав кредиторів та виконанням банкрутських процедур в умовах невизначеності та відсутності стабільного правового середовища.

Крім того, у статті розглядаються можливі шляхи вирішення цих проблем, включаючи внесення змін до законодавства, що стосується банкруцтва. Додатково, зосереджується увага на ролі банкруцтва як інструменту відновлення платоспроможності суб'єктів господарювання та забезпечення стабільності їх діяльності на ринку. Висвітлюються можливість повернення підприємствам фінансової стабільності, конкурентоспроможності та подальшого розвитку. Отримані результати дослідження можуть бути корисними для удосконалення законодавства та практики банкруцтва на тимчасово окупованих територіях, сприяючи розвитку стабільного та ефективного економічного середовища. Такий підхід допоможе покращити розуміння особливостей та викликів, пов'язаних з банкруцтвом на тимчасово окупованих територіях, та сприятиме розвитку ефективних механізмів та стратегій для досягнення фінансової стабільності та конкурентоспроможності підприємств на цих територіях і поза ними.

Ключові слова: *непідконтрольні території, кредитор, боржник, воєнний стан, неплатоспроможність підприємства.*

This article explores the bankruptcy of business entities whose assets are located in temporarily occupied territories of Ukraine. It identifies bankruptcy as a multifaceted process that arises from the insolvency of a business entity and involves the cessation of its activities and the distribution of assets among creditors. Bankruptcy has a significant impact on the economy, legal system, and social sphere, requiring appropriate regulation and the application of specialized procedures. Within the context of the current economic environment, which includes a state of war and active hostilities, bankruptcy in these territories presents a significant problem from economic, legal, and social perspectives.

The article specifically examines the challenges associated with conducting bankruptcy proceedings in temporarily occupied territories, including issues related to asset valuation and realization, ensuring creditor rights, and implementing bankruptcy procedures in conditions of uncertainty and absence of a stable legal environment. Additionally, the article explores

potential solutions to these problems, including amendments to bankruptcy legislation. Furthermore, it emphasizes the role of bankruptcy as a tool for restoring the solvency of business entities and ensuring the stability of their operations in the market. It highlights the possibility of restoring financial stability, competitiveness, and further development for enterprises. The findings of this research can be valuable for improving legislation and bankruptcy practices in temporarily occupied territories, promoting the development of a stable and effective economic environment. Such an approach will enhance understanding of the unique challenges associated with bankruptcy in these territories and foster the development of effective mechanisms and strategies to achieve financial stability and competitiveness for enterprises within and beyond these areas.

Key words: *non-controlled territories, creditor, debtor, state of war, business insolvency.*

Постановка проблеми. Захоплення тимчасово окупованих територій України стало серйозним випробуванням як для самої країни, так і для її економічної системи. Суб'єкти господарювання, які опинилися на цих територіях, стикаються з неймовірно складними викликами, зокрема у сфері фінансів та бізнесу. Проблема банкрутства суб'єктів господарювання, майно яких розташоване на тимчасово окупованих територіях, стає невід'ємною складовою цього непростого економічного контексту.

Актуальність даної теми зумовлена її загальнодержавним і глобальним характером. Розгляд проблем банкрутства суб'єктів господарювання, що функціонують на тимчасово окупованих територіях, вирішується не тільки на рівні внутрішнього господарського устрою України, але й відтворюється на полі міжнародних відносин. Таке проблематичне положення має значний вплив на розвиток країни та негативно впливає на економічний розвиток і добробут українського населення.

Розуміння складності та актуальності даної теми вимагає глибокого аналізу і вивчення різних аспектів, що стосуються банкрутства суб'єктів господарювання та їх майна на тимчасово окупованих територіях. Цей аналіз включає правові аспекти, відновлення економічної стабільності, соціальні наслідки та взаємодію з міжнародними структурами. Тільки шляхом дослідження та пошуку рішень можна знайти ефективні шляхи вирішення цієї проблеми, що принесуть користь для економіки, правової системи та суспільства загалом.

Оскільки дана проблема безпосередньо пов'язана зі суверенітетом, територіальною цілісністю та економічною стійкістю України, вона стала однією з найгостріших тем в сучасній політично-економічній дійсності країни. Вирішення проблеми банкрутства суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях є важливим кроком до відновлення правової держави, еконо-

мічної стабільності та забезпечення рівноправного розвитку всіх регіонів України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема банкрутства підприємств і його передумовами займалося чимало відомих вітчизняних вчених та економістів, зокрема: Абрамова А., Грачов В., Грицюк Е., Духніч О., Косарева І., Кузенко Т., Ливч Д., Марусяк Н., Олещук О., Пильнюк Д., Прокопович Н., Прохорова В., Терещенко О., Фурман Т., Цімерман О. та ін. Дослідженням даної тематики саме в умовах воєнного стану займалися такі вчені як: Дема Д., Огренич Ю., Данилків Х., Гембарська Н., Яковець Т., Фоміна Т., Пугаченко О. та інші.

Формулювання цілей статті. Стаття полягає в дослідженні поняття банкрутства суб'єктів господарювання, майно (активи) яких розташовані на тимчасово окупованих територіях.

Виклад основного матеріалу. Суб'єкти господарювання відіграють надзвичайно важливу роль у економічному розвитку будь-якої країни. Рівень розвитку підприємництва можна вважати важливим показником загального рівня розвитку країни. Бізнес-організації сприяють покращенню загального бізнес-клімату, створюють нові робочі місця, виробляють товари та сприяють збільшенню доходів бюджету на всіх рівнях. У багатьох розвинених країнах бізнес може покладатися на державну підтримку. Державна політика щодо підтримки суб'єктів господарювання значною мірою залежить як від оцінки рівня бізнес-розвитку, так і від якісної та достовірної статистичної інформації про стан та перспективи бізнесу в країні. В сучасному економічному середовищі банкрутство суб'єктів господарювання стало актуальною темою, що вимагає ретельного вивчення та розуміння.

У науковій літературі існує широкий спектр підходів до визначення терміну «банкрутство». Проте, відповідно до наших досліджень, рекомендується керуватися офіційним визна-

ченням, яке міститься у законодавстві [1]. У контексті Кодексу України про процедури банкрутства, банкрутство розглядається як визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність шляхом санації та реструктуризації, а також виконати встановлені законодавством фінансові зобов'язання перед кредиторами без використання ліквідаційної процедури [6].

Банкрутство може стосуватися як юридичних, так і фізичних осіб, включаючи фізичних осіб – підприємців, які не здатні виконати свої фінансові зобов'язання, строк погашення яких настав [6].

У провадженні справ про банкрутство характерний особливий склад учасників, обумовлений специфікою цієї категорії справ. Згідно зі статтею 1 Кодексу України про процедури банкрутства, учасниками справи про банкрутство є сторони, арбітражний керуючий, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, а також, за випадками, передбаченими Кодексом, інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких виникає спір. Важливо зауважити, що перелік учасників провадження у справі про банкрутство не є вичерпним, і практика свідчить, що можуть бути присутні й інші учасники, залежно від особливостей конкретної справи [4].

У справі про банкрутство учасниками є кредитори, представлені комітетом кредиторів, та боржник, який є об'єктом процедури. Боржник, що є суб'єктом підприємницької діяльності, стає основним учасником процедури банкрутства, коли не здатний виконати свої фінансові зобов'язання перед кредиторами, включаючи сплату страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після закінчення встановленого строку їх сплати.

Основні причини банкрутства включають істотне порушення фінансової стійкості підприємства, коли зобов'язання перевищують активи; значну незбалансованість між від'ємними та додатними грошовими потоками; та тривалу неплатоспроможність підпри-

ємства, яка виникає через недостатню ліквідність його активів [2].

У воєнний період зростає кількість підприємств, що стають банкрутами або опиняються в кризовому стані з об'єктивних причин. Вплив воєнного стану на ймовірність банкрутства суб'єктів підприємницької діяльності проявляється в наступних аспектах [16].

По-перше, початок воєнних дій безпосередньо впливає на функціонування як підприємств, так і економіки країни в цілому. Це пов'язано з тим, що економіка країни переходить до воєнної моделі за відповідним указом Президента України;

По-друге, активні воєнні дії призвели до міграції та мобілізації працездатного населення, що вплинуло на структуру попиту та пропозиції на ринку товарів, послуг та робіт в Україні. Цей процес також спричинив зменшення доступних робочих ресурсів у країні. У той же час, в контексті негативних інфляційних змін і в окремих випадках знищення або зайнятості виробництв у зоні окупації (що унеможливило їх подальше функціонування), спостерігається зростання безробіття. Це призводить до обмеженого формування ВВП суб'єктами господарювання та недосягнення бюджетних платежів у вигляді податків та зборів. Ще одним проявом воєнного стану в країні є зростання рівня інфляції. Підвищення вартості експорту, збільшення транспортних витрат та зниження попиту на кінцеву продукцію (таку як довгострокові споживчі товари, технічне обладнання і т.д.) становлять фінансове навантаження для підприємств, що призводить до зниження економічної активності в країні.

По-третє, введення воєнного стану та активні воєнні дії призводять до зростання фінансового ризику та підприємницького ризику, а також загрози втрати майна суб'єктів господарювання. Важливо розуміти, що воєнні дії негативно впливають на фізичні активи підприємств. У прифронтових та частково окупованих регіонах близько 45% підприємств перебувають під загрозою знищення у первинному секторі (сільське господарство та видобуток), 35% – у вторинному секторі (заводи, фабрики, промислове виробництво), і 37% – у третинному секторі (послуги) [7].

По-четверте, впровадження воєнної моделі економіки передбачає необхідність залучення суб'єктів господарювання до виконання мобілізаційних замовлень, що вимагає відповідних вимог

щодо асортименту продукції, обсягів виробництва, необхідних для задоволення потреб військового сектору, формування та підготовки спеціальних військових підрозділів, а також затвердження першочергових заходів мобілізаційної підготовки відповідно до установленого порядку [13].

Установи та організації мають зобов'язання виконувати ці завдання на підставі укладених договорів, і вони не можуть відмовитися від укладення таких договорів, якщо вони мають достатні ресурси для виконання мобілізаційних завдань.

Одним з вагомих чинників, що впливають на банкрутство суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, є порушення логістичних маршрутів постачання та їх ланцюгів, а також пошкодження відповідної інфраструктури. У зв'язку з тим, що деякі з найбільших підприємств промислового та сільськогосподарського секторів потребують морського транспорту для експортних поставок, окупація південних регіонів України російськими силами (узбережжя Азовського та Чорного морів) призвела до значних втрат експортних ринків для країни. Зокрема, морська блокада українських морських портів становить серйозну загрозу для аграрного сектору та металургійної промисловості України. Проблеми, такі як пошкодження сільськогосподарської техніки, мінування полів та незаконне вивезення зерна, додатково ускладнюють ситуацію для бізнесу [7].

Сфера банкрутства, яка завжди була окремим витвором мистецтва у юриспруденції, стає ще більш актуальною в сьогоденнішніх реаліях. Воєнний конфлікт має негативний вплив як на малий, так і на великий бізнес, ускладнюючи їх здатність до розвитку та генерації прибутку, а також виконання зобов'язань перед кредиторами.

У випадку співробітництва з «лояльними» контрагентами є можливість домовитися про відстрочку повернення боргу, однак з вимогливими контрагентами це мало ймовірно. Боржнику негайно надсилаються претензії та вимоги щодо погашення заборгованості, а згодом може бути подана й копія заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Крім того, є можливість добровільного банкрутства, коли підприємство самостійно звертається до суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство на підставі високого ризику неплатоспроможності.

За інформацією, опублікованою на сайті судової влади України, можна зрозуміти, що протягом 2021 року було ініційовано понад 800 проваджень у справах про банкрутство, а в 2022 році – майже 600 проваджень. Варто відзначити, що сфера банкрутства почала оживати близько літа 2022 року.

Незважаючи на те, що уряд України намагається адаптуватись до нових умов шляхом внесення змін до законодавства, Кодекс з процедур банкрутства України (КзПБУ) лишився майже незмінним.

Протягом періоду воєнного конфлікту у Верховній Раді зареєстровано кілька законопроектів, які стосуються сфери банкрутства:

– згідно зі Законом України № 3249-ІХ (проект № 7442) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» від 13.07.2023:

– продаж майна, що є заставою для кредитора, має правові наслідки, подібні до стягнення застави (іпотеки);

– тимчасове зняття дисциплінарної відповідальності з арбітражних керуючих у разі невиконання їхніх дій та обов'язків, що стало неможливим через проведення воєнних дій;

– припинення нарахування відсотків та штрафних санкцій на зобов'язання боржника, які були реструктуризовані згідно з планом санації або реструктуризації боргів;

– можливість відкриття справи про банкрутство за заявою боржника, який став неплатоспроможним через проведення воєнних дій, без передоплати винагороди арбітражному керуючому.

Варто відмітити, що закон, незважаючи на свою назву, включає близько 80% змін, які спрямовані на використання у мирний період і залишатимуться актуальними після завершення конфлікту.

Всі зміни до Кодексу з процедур банкрутства можна умовно розділити на дві категорії для зручності огляду:

– міни, які спрямовані на упорядкування кодексу і включають об'єднання або роз'єднання абзаців, зміну порядку розташування однорідних членів речення, виключення певних абзаців з одних статей та включення

аналогічних за змістом абзаців до інших. Ці зміни призначені для покращення структури Кодексу та уніфікації його положень;

– зміни, що мають практичний характер і спрямовані на розширення можливостей під час проведення процедури банкрутства. Ці зміни призначені для поліпшення ефективності процедури та забезпечення більш гнучкого підходу до вирішення проблем, пов'язаних з банкрутством.

Потрібно відзначити, що хоча зміни покликані упорядкувати законодавство мають своє значення, але ж зміни практичного характеру все ж викликають більший інтерес. Законопроект № 8231 від 28.11.2022 вносить пропозиції, серед яких:

– встановлення мораторію на відкриття проваджень у справах про банкрутство юридичних осіб за заявами кредиторів, які стосуються вимог, що виникли з 24.02.2022;

– зупинення вже розпочатих проваджень у справах про банкрутство юридичних осіб за заявами кредиторів, які стосуються вимог, що виникли з 24.02.2022;

– продовження строку для обов'язкового звернення керівника юридичної особи до суду з заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство, якщо боржник доведе, що таке звернення було неможливе через воєнні дії [11].

Ці пропозиції мають на меті врегулювати практичні аспекти проведення процедури банкрутства та враховувати вплив воєнних дій на можливість керівників юридичних осіб звернутись до суду з заявами про банкрутство у встановлені строки.

Звідси випливає, що, навіть якщо активи боржника знаходяться на території, яка не контролюється Україною, провадження у справі про банкрутство цього боржника не зупиняється, а зосереджується на інших процесуальних діях, пов'язаних зі справою.

Варто зазначити, що відповідно до пункту 8 Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 2 вересня 2014 року № 879, підприємства, що знаходяться на тимчасово окупованій території або в районах проведення антитерористичної операції (а також їх структурні підрозділи або відокремлене майно на цих територіях), здійсню-

ють інвентаризацію, якщо це обов'язково для її проведення, коли забезпечується безпечний та безперешкодний доступ уповноважених осіб до активів, первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку, які містять інформацію про зобов'язання та власний капітал цих підприємств [12].

Варто звернути увагу на Закон України № 2971-IX (проект №4409), відповідно до якого розширено коло учасників справи про банкрутство, зокрема, до них віднесено осіб щодо прав або обов'язків яких існує спір [3].

Крім того, зазначені зміни передбачають, що заяви учасників провадження у справі про банкрутство розглядаються в рамках спрощеного позовного провадження. Однак позивач має право в позовній заяві подати обґрунтовану пропозицію про розгляд справи за правилами загального позовного провадження. Якщо суд, після розгляду клопотання позивача, приходять до висновку про розгляд справи за загальним порядком позовного провадження, цей факт відображається в ухвалі про відкриття провадження у справі.

Беручи до уваги обмежений характер строків процедур банкрутства, можна зробити припущення, що наведені зміни спрямовані на прискорення розгляду відповідних заяв та найшвидше повернення майна до ліквідаційної маси. Проте, варто відзначити, що ці зміни можуть мати й негативні наслідки, оскільки можуть обмежити права відповідачів та третіх осіб на викладення своїх доводів та надання доказів.

Законодавством було розширено перелік судових актів, які підлягають оскарженню в касаційному порядку. Серед таких актів знаходяться ухвали про відкриття провадження у справі про банкрутство та рішення, прийняті внаслідок розгляду заяв, поданих в рамках провадження у справі про банкрутство.

З метою прискорення розгляду справ про банкрутство введено положення, згідно з яким з дня набрання чинності Законом матеріали справи у витребуваній частині можуть бути направлені до апеляційного або касаційного суду. При розгляді апеляційної чи касаційної скарги, суд має право самостійно витребувати повну справу про банкрутство за власною ініціативою. Нотаріально засвідчені копії повної справи або її частини залишаються в господарському суді для подальшого

ведення провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність).

Питання щодо можливості ліквідації підприємств, майно яких знаходиться на непідконтрольній території України, можна вирішити за допомогою норми, яка дозволяє ліквідатору, що не виявив майнових активів, що підлягають включенню до ліквідаційної маси, окремо вказати такі майнові активи у ліквідаційному балансі та подати до господарського суду ліквідаційний баланс, який підтверджує відсутність майна у боржника [10].

Встановлення того факту, що після закриття провадження у справі про банкрутство майно банкрута може забезпечити достатні ресурси для покриття витрат, пов'язаних з самим провадженням у справі, вважається підставою для відновлення провадження у цій справі за рішенням господарського суду за заявою учасника справи. Якщо провадження у справі про банкрутство не було відновлено, таке майно банкрута може перейти власність відповідної територіальної громади або держави за рішенням господарського суду, якщо боржник є державним підприємством або господарським товариством, у статутному капіталі якого держава має власність на понад 50 відсотків акцій (часток).

З метою прискорення процедур ліквідації, встановлено правило, за яким архівна установа, призначена для зберігання архівних документів банкрута, зобов'язана приймати їх безоплатно. Раніше ліквідаторам доводилося або самостійно витрачати власні кошти на передачу документів до архіву (оскільки не всі банкрути мають фінансові ресурси на це), або звертатися до суду з вимогою зобов'язати архівну установу прийняти документи безоплатно.

Згідно з нововведеннями, арбітражні керуючі у справах про банкрутство державних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких держава має власність на понад 50 відсотків акцій, повинні скласти іспит з програми підготовки арбітражних керуючих у справах про банкрутство державних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких держава має власність на понад 50 відсотків акцій.

Судова практика, яка застосовується у судових процедурах, пов'язаних з боржником,

постійно вдосконалюється. Особлива увага приділяється питанням, пов'язаним з накладанням солідарної відповідальності на керівника боржника, притягненням засновників (учасників, акціонерів) або інших осіб, включаючи керівника боржника, до субсидіарної відповідальності, а також визнанням недійсними правочинів, здійснених боржником [15].

Особливу значимість має рішення Верховного Суду, винесене у справі № 921/39/21 від 5 жовтня 2022 року, що стосується банкрутства фізичних осіб. Це рішення узагальнює практику провадження у справах про неплатоспроможність фізичних осіб у випадку, коли конкурсні кредитори не подали заяви з грошовими вимогами до боржника у встановлений законом строк. В залежності від конкретних обставин, зокрема наявності підтвердженої доказами заборгованості перед конкурсним кредитором та неподанням кредиторами заяви з грошовими вимогами до боржника, господарський суд має право прийняти рішення про визнання фізичної особи-боржника банкрутом навіть без рішення зборів кредиторів. При цьому суд враховує та оцінює стан неплатоспроможності боржника на підставі звіту керуючого реструктуризацією про результати перевірки декларації боржника.

Останнім часом більшість запитів стосується уникнення так званої «швидкої ліквідації за три дні». Ця ситуація виникає, коли бенефіціар або керівник підприємства змушені нести відповідальність за заборгованістю підприємства, з яким, здається, вже розірвали всі зв'язки. В результаті активи, що перебувають під арештом, значно перевищують кредиторську заборгованість. Часто такі випадки ініціюються податковими органами.

Ситуація, коли виробництво припиняється, активи знищуються, фахівці залишають підприємство, порушуються канали постачання і збуту, логістичні зв'язки руйнуються, виникають перебої з електроенергією, втрачаються документи та залишаються активи на окупованих територіях, збільшуються витрати і виникає багато інших проблем, є наслідком повномасштабної війни. Очевидно, це порушує економічний баланс між кредиторами і боржниками, і в разі невчасних розрахунків будь-який кредитор може сам стати боржни-

ком. Саме для справедливого розподілу активів боржника між кредиторами і існують процедури банкрутства.

По-перше, необхідно впровадити досудову санацію, яка включає періодичні перерви для підприємства від примусових стягнень і дозволяє відновити бізнес-процеси, зокрема залучення інвестицій [9].

По-друге, важлива судова процедура банкрутства. Це включає введення мораторію на задоволення вимог кредиторів, впорядкування їх в чергу, припинення виконавчих проваджень, повернення незаконно виведених активів та притягнення до відповідальності винних осіб. Всі ці інструменти спрямовані на гармонізацію взаємовідносин між кредиторами і боржником. Банкрутство надає можливість скористатися досвідом арбітражного керуючого, який проведе аналіз фактичного стану боржника, що допоможе кредиторам у прийнятті рішення щодо подальшої долі підприємства: відновлення або ліквідація.

У ході проведеного Моніторингу Міністерства юстиції було виявлено чотири найактуальніші проблеми, пов'язані з банкрутством, а також шляхи їх вирішення:

Реалізація майна боржника під час розгляду справи про банкрутство або неплатоспроможність.

Причинами невиконання зобов'язань боржником можуть бути його недобросовісна поведінка, неефективне управління бізнесом та несвоєчасні заходи для відновлення платоспроможності, а також об'єктивні обставини, які перешкоджають поверненню боргів, наприклад, воєнна агресія. Невиконання зобов'язань боржником призводить до порушення прав кредитора.

Однак, слід враховувати, що примусове стягнення боргу кредитором може призвести до втрати можливості боржником відновити свою платоспроможність та продовжувати діяльність на користь національної економіки, а також виконувати зобов'язання перед усіма кредиторами.

Законодавство встановлює для кредитора різні варіанти стягнення або повернення боргу:

I. Ініціювати перед судом питання щодо відкриття провадження у справі про банкрутство юридичної особи-боржника.

II. Звернутися до суду з позовом до боржника і, у разі задоволення вимог судом, надати виконавчий документ для примусового виконання рішення.

У випадку відкриття провадження у справі про банкрутство або неплатоспроможність, стягнення заборгованості кредитором через процедуру примусового виконання рішення фактично стикається з конкуренцією двох процедур: банкрутства та примусового виконання рішень для отримання права на майно боржника.

Процедури банкрутства або неплатоспроможності є більш універсальними та ефективними механізмами для вирішення питань заборгованості щодо неплатоспроможного боржника, оскільки надають наступні можливості [5]:

- у разі необхідності, можливість використання процедур, спрямованих на відновлення фінансово-господарської діяльності та платоспроможності боржника, що сприяють збереженню суб'єкта господарювання на ринку та збереженню робочих місць;

- можливість розширення активів боржника шляхом повернення його майна, стягнення дебіторської заборгованості та притягнення винних осіб боржника до солідарної або субсидіарної відповідальності. Це призводить до збільшення відсотку задоволення вимог усіх кредиторів;

- простий та ефективний процес продажу майна боржників без можливості оскарження низьких цін, а також спрямований на реалізацію майна, навіть у випадку, коли умови продажу, встановлені кредиторами, ускладнюють пошук покупця. Це сприяє збільшенню попиту на майно і швидшому та ефективнішому задоволенню вимог кредиторів у справах про банкрутство;

- справедливий розподіл коштів, отриманих від продажу майна банкрута, між всіма кредиторами відповідно до встановленої черговості, передбаченої статтею 64 Кодексу України про банкрутство [6].

Забезпечення права боржника на відновлення його платоспроможності відповідно до законодавства про банкрутство, базується на основних принципах права та встановлене для захисту прав суб'єктів господарювання, що опинилися в складному фінансовому стані. Це також сприяє збереженню робочих місць та покращенню ефективності економіки нашої країни.

Отже, для вирішення проблемних питань, пов'язаних з конфліктом двох процедур – банкрутства/неплатоспроможності та порядку примусового виконання рішень, пропонується надавати перевагу реалізації майна боржника в рамках процедури банкрутства/неплатоспроможності.

Окремі аспекти діяльності арбітражного керуючого.

На основі проведених досліджень щодо факторів, що можуть негативно впливати на роботу арбітражного керуючого та ефективність процедури банкрутства (неплатоспроможності), виявлені наступні проблеми: несумісність між частотою звітування арбітражного керуючого та механізмом отримання ним винагороди та компенсації витрат, а також проблеми, що виникають у зв'язку зі затягуванням розгляду справи при призначенні нового арбітражного керуючого у випадку припинення, відсторонення або тимчасової призупинення діяльності попереднього арбітражного керуючого.

Отже, результати дослідження вказують на проблеми, пов'язані з незгодою між звітуванням арбітражного керуючого та механізмом отримання ним винагороди й компенсації витрат, а також затягуванням розгляду справи, що виникають при заміні арбітражного керуючого у випадку припинення, відсторонення або тимчасової призупинення діяльності попереднього керуючого.

Повноваження господарського суду у справах про банкрутство в умовах воєнного стану

У процесі ліквідації банкрута виконання реалізації його майна на території, що не контролюється Україною, є неможливим або практично недосяжним. Це обумовлено відсутністю можливості провести повноцінну інвентаризацію, визначити стан та початкову вартість майна, а також відсутністю ринку, оскільки існує невпевненість щодо того, що придбане майно не буде знищено, пошкоджено або придбано за непомірно низькою вартістю. У той же час, наявність активів боржника на таких територіях перешкоджає закриттю провадження у справі про банкрутство та завершенню ліквідаційної процедури.

У зазначених умовах провадження у справі про банкрутство обмежується лише до неперервного відкладання судових засідань госпо-

дарськими судами, що в результаті призводить до затягування розгляду справ на невизначений термін. Це не сприяє досягненню основної мети ліквідаційної процедури – задоволенню вимог кредиторів і завершенню процедури банкрутства. У свою чергу, арбітражний керуючий, з об'єктивних і незалежних від нього причин, не може належним чином виконувати свої повноваження у справі про банкрутство і постійно перебуває під загрозою дисциплінарної відповідальності.

Для вирішення цієї проблеми експерти рекомендують враховувати можливість зупинення провадження у справі про банкрутство для таких категорій справ.

Реалізація майна в межах справи про банкрутство у разі закінчення другого повторного аукціону без визначення переможця [8].

Для вирішення даної проблеми розглядається можливість розширення повноважень комітету кредиторів у прийнятті рішень щодо такого майна. Зокрема, рекомендується включити наступні положення:

- надати комітету кредиторів право приймати рішення про викуп лоту кредиторами згідно з черговістю за початковою ціною другого повторного аукціону, покривши витрати, пов'язані з утриманням, збереженням та продажем майна, а також винагороду арбітражному керуючому за продаж майна;

- надати комітету кредиторів право приймати рішення про згоду на передачу нереалізованого майна банкрута за початковою ціною другого повторного аукціону кредитору відповідно до черговості, з метою погашення його вимог, якщо кредитор виявляє бажання залишити собі нереалізоване майно, з урахуванням невтручання в майнові права інших кредиторів;

- надати комітету кредиторів право приймати рішення про здійснення арбітражним керуючим безпосереднього продажу майна юридичній або фізичній особі за ціною другого повторного аукціону.

Для вирішення всіх цих проблемних питань необхідно внести зміни до законодавства. Використання запропонованих рішень, які були розроблені під час моніторингу у 2022 році, дозволить розвивати українське законодавство в цих конкретних галузях та зробить його більш ефективним, ніж воно є на даний момент.

Висновки. Отже, незважаючи на введення воєнного стану, активні бойові дії та потенційні труднощі з місцезнаходженням майна, сфера банкрутства залишається актуальною. Проте бізнес-середовищу слід усвідомити, що банкрутство є складним процесом, який може бути використаний для відновлення платоспроможності боржника та підтримки його господарської діяльності. Завдяки ґрунтовному юридичному аналізу та правильній стратегії справи, повернення фінансової стабільності та конкурентоспроможності підприємства на ринку є цілком досяжним.

Застосування процедур банкрутства до суб'єктів господарювання, які мають активи на тимчасово окупованих територіях України, стикається з численними викликами та обмеженнями. Проблеми такого характеру включають важкості з оцінкою та реалізацією майна, відсутність ринку та небезпеку його знищення або придбання за не вигідними умовами. Ці обставини ускладнюють процедури ліквідації та розподілу активів між кредиторами, а також призводять до затягування розгляду справ та незручностей для арбітражних керуючих. Розв'язання проблем банкрутства суб'єктів господарювання з активами на тимчасово окупованих територіях потребує змін до законодавства та розширення повноважень комітету кредиторів. Необхідно врахувати особливості ринку і встановити чіткі процедури оцінки та реалізації майна.

Основні кроки для розв'язання проблем банкрутства на тимчасово окупованих територіях включають:

– законодавчі зміни: Необхідно внести зміни до законодавства, які враховуватимуть специфіку ситуації на тимчасово окупованих територіях. Ці зміни можуть включати приведення відповідних норм у відповідність до міжнародних стандартів, забезпечення правової захищеності кредиторів та механізмів вирішення спорів, а також регулювання процедур банкрутства;

– розширення повноважень комітету кредиторів: Комітет кредиторів має важливу роль у процесі банкрутства. Його повноваження можуть бути розширені для забезпечення більш ефективного управління банкрутством на тимчасово окупованих територіях. Це може включати зміцнення його ролі у прийнятті рішень щодо оцінки та реалізації майна, а також координацію зусиль щодо відновлення економіки на цих територіях;

– процедури оцінки та реалізації майна: Для ефективного розгляду банкрутства суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях необхідно встановити чіткі процедури оцінки та реалізації їх майна. Це може включати використання незалежних оцінювачів для встановлення справедливої вартості активів, проведення конкурсних торгів або аукціонів для продажу майна, а також встановлення правил для участі різних сторін у процесі.

Усі ці заходи мають на меті забезпечити ефективне розв'язання проблем банкрутства суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях та зменшити негативний вплив цих проблем на економіку та суспільство в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абрамова А. С., Духніч О. В. Основні причини банкрутства підприємств України та заходи по запобіганню їх неплатоспроможності. URL: <https://cutt.ly/pN8zaJv>
2. Андреева І. Ріст попри кризу: чому український малий і середній бізнес вистоїть та переможе. 23 вересня, 2022. URL: <https://cutt.ly/SN8zhK9>
3. Банкрутство у період війни. *Ligazakon*. 02 лютого 2023. URL: https://jurliga.igazakon.net/ru/news/217173_bankrutstvo-u-perod-vyni
4. Бутирська І. Проведення у справах про банкрутство як особливий вид провадження у господарському судочинстві. *Law of Ukraine / Pravo Ukraini*. 2021. С. 23–32.
5. Ефективність нормативно-правового регулювання у сфері судово-експертної діяльності. *Мінюст*. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/02/08/20230208172351-37.pdf>
6. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон від 18.10.2018 № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
7. Ливч Д., Федчишин В., Хоменко І., Дяків А. Оцінка впливу війни: звіт. Травень, 2022. URL: <https://cutt.ly/nMr0J5L>
8. Моніторинговий звіт – 2022: судово-експертна діяльність та банкрутство. *Мінюст*. 08 лютого 2023. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/monitoringoviy-zvit-2022-sudovo-ekspertna-diyalnist-ta-bankrutstvo>

9. Практика банкрутства: що змінилося після 24 лютого. *Юридична газета Online*. 29 грудня 2022. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/praktika-bankrutstva-shcho-zminilosya-pislya-24-lyutogo.html>

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 20.03.2023 № 2971-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2971-20#Text.17>

11. Про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період воєнного стану: Проект Закону № 8231 від 28.11.2022. *Відомості Верховної Ради України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75246

12. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Мінфін України від 02.09.2014 № 879. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text>

13. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

14. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства щодо застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=7442&conv=9&_gl=1*11hk86r*_ga*Njg1NTMzNjUuMTY5MDIwMTM3Nw.*_ga_G9VY19PRSD*MTY5MDIwMTM3Ny4xLjAuMTY5MDIwMTM4Mi41NS4wLjA

15. Реформа процедури банкрутства: що змінить проєкт 4409? *Zedsoft*. 17 травня 2023. URL: <https://www.zedsoft.com.ua/blog/?reforma-protsedury-bankrutstva-shcho-zminyt-proiekt-4409>

16. Сташук О. В., Шостак Л. В., Булик Д. В. Банкрутство підприємств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. Випуск № 44 / 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1801/1736>